

KOMMUNIKATSIOONIPASS

LINNU MAE

JA

TALLINNA I INTERNAATKOOLI

HOOLDUSKOOLI ÕPETAJAD

Kommunikatsioonipass

Juhendmaterjal toimetuleku- ja hoolduskooli õpetajatele

Koostanud Linnu Mae ja Tallinna I Internaatkooli hoolduskooli õpetajad

Toimetanud ja küljendanud Epp Müil

Õppematerjali väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine” kaudu.

Programmi viib ellu Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2011

Sisukord

Kommunikatsioonipassi põhimõtted	4
Kommunikatsioonipassi ülesehitus	4
Kommunikatsioonipassi sisuteemad	5
1. Lapse isikuandmed ja lühike kommunikatsiooni kirjeldus.....	5
2. Lapse poole pöördumise viisi selgitus.....	5
3. Ülevaade kõne mõistmisest, passiivse ja aktiivse sõnavara kirjeldus	5
4. Lapse poolt aktiivselt kasutatava kommunikatsioonivahendi kirjeldus	6
5. Lapse meeleolu väljendumisviiside kirjeldus ja soovitatavad reageeringud	8
6. Teave söömise kohta	8
7. Teave riietumise kohta	8
8. Teave WC-toimingute kohta	9
9. Tegevuse juurde kuuluvad ja lapse poolt mõistetavad/kasutatavad märgid.....	9
10. Muu oluline lisateave	10
Kommunikatsioonipassi komplekteerimine	10
Kommunikatsioonipassi kasutamine	10
Lisa: Kahe kommunikatsioonipassi näidised	11
1. Hea ja aktiivse suhtleja kommunikatsioonipass	11
2. Tagasihoidliku suhtlemisoskusega lapse kommunikatsioonipass	14

Kommunikatsioonipassi koostamise juhend

Pass on dokument, mille annab välja riik institutsioonina oma kodanikele. Passis sisaldub informatsioon passi omaniku kohta, mida vajatakse nii siseriiklikult kui ka reisimisel.

Kommunikatsioon ehk suhtlus on inimestevaheline teabevahetus.

Kommunikatsioonipass (edaspidi ka k-pass) koostatakse inimestele, kes ise ei suuda erinevatel põhjustel edastada enda kohta informatsiooni ja oma vajadusi. Kommunikatsioonipassis kirjeldatakse erivajadustega laste ja täiskasvanute isikukeskset infovahetamise viisi konkreetse kommunikatsiooniprobleemidega isiku ja „teenuste“ vahel, mida kasutatakse lasteaias, koolis, hoolekandeesutuses ja kodus.

Esmakordselt on kommunikatsioonipassist kirjutanud 1991. a Sally Miller Šotimaalt.

Kommunikatsioonipassi põhimõtted

- esitleda isikut positiivselt ja personaalselt, mitte tuua esile ainult probleeme ja vaegusi;
 - anda ja saada isiku kohta adekvaatset teavet;
 - tuua välja isiku domineerivaid omadusi (näiteks eriline lõbusus);
 - kirjeldada võimalikult täpselt suhtlemisvõtteid, mis aitaksid kommunikatsioonipassi omanikul ennast adekvaatselt väljendada;
 - anda kommunikatsiooniprobleemidega inimestega töötavatele spetsialistidele oluline teave kui töövahend kliendikeskseks lähenemiseks;
 - aidata kõigil ümbritsevatel inimestel isikut paremini mõista, võimaldada interaktsiooni;
- esitada võimalikult täpselt isiku ootusi suhtlemisele ja kohtlemisele.

Kommunikatsioonipassi ülesehitus

Kõik hoolduskoolis ja paljud toimetulekuklassides õppivad lapsed vajavad k-passi, sest nende suhtlusoskused võimaldavad rahuldavalt toime tulla ainult tuttavas keskkonnas, st koolis. Igapäevaselt lapsega suhtlevad inimesed saavad neist aru, kuid näiteks asendusõpetaja teisest klassist ei pruugi enam mõista lapse soove või probleeme. Seepärast tuleb k-pass koostada igale suhtlemisprobleemiga lapsele.

Passi saab koostada õpetaja, kes tunneb last juba pikemat aega, kes on igapäevaselt suhtlemise arendaja ning teab lapse käitumise eripära. Oluline on passis kajastada ka lapse tervislikust seisundist tuleneva käitumise vajadust.

K-pass on isikupärane. Seda ei ole võimalik üle kanda teisele lapsele ei mahu ega sisu osas.

K-pass koostatakse mina-vormis. Laps ise räägib kellelegi eluliselt vajalikel teemadel.

Passi saab hakata koostama pärast põhjalikku lapsega tutvumist. Seda täiendatakse pidevalt ja vajadusel ka muudetakse. Ideaalne on olukord, kus põhikooli lõpetamise järel läheb laps oma passiga järgmisse institutsiooni, kus passist saadud informatsiooni alusel suudetakse kohe temaga õigesti suhelda.

Kõikides k-passides on kindlad valdkonnad (teemad), mille kohta antakse teavet. Teemade esitamise järjekord ei pea olema kõigil ühesugune, see sõltub lapse arengutasemest ja ka individuaalsetest vajadustest. Näiteks lapse puhul, kellel esinevad krambid, peab sellekohane info ja reageerimisõpetus olema kohe passi alguses. Samuti on vaja kohe alguses lugejale selgeks teha ettearvamatult käituvat lapse reageeringud. Esmaseks tuleb pidada lapse suhtlemise kirjeldamist. K-passi koostamist alustatagu paralleelselt individuaalse õppekava koostamisega.

Iga kommunikatsioonipass peaks sisaldama järgmisi teemasid:

(näited on toodud erinevatest passidest)

1. Lapse isikuandmed ja lühike kommunikatsiooni kirjeldus

* *Minu nimi on..... Olen sündinud..... Olen rahulik ja omaette hoidev poiss. Väljendan ennast häälituste ja lihtsustatud viibete abil.*

* *Mõistan igapäevaste tegevustega seotud kõnet nii eesti kui ka vene keeles. Väljendan ennast näoilmete, „oma sõnade“, lihtsustatud viibete, piktogrammide ja piltide abil.*

* *Reageerin valgusele, muusikale ja tugevatele helidele silmade liigutamise ja pea pööramisega.*

2. Lapse poole pöördumise viisi selgitus

* *Kui sa minuga räägid, siis vaata mulle otsa.*

* *Pöördu minu poole konkreetselt. Kasuta kahe- või kolmesõnalisi lauseid. Räägi minuga rahulikult, korraldusi andes näita juurde viibet. Näiteks: „Tule siia!“ + viipe pilt.*

* *Räägi minuga aeglaselt ja ainult üks lause korraga. Vaata rääkides mulle silma. Mulle väga meeldib, kui minuga suheldakse. Ma küll ise ei vasta sulle. Kui sa tahad minuga kuskile minna, siis võta tegevust tähistav piktogramm. Näita seda mulle.*

* *Esita küsimus nii, et ma saaksin vastata „jah“ (see võtab aega, kuid vastan häälega) või „ei“ (ajan keele suust välja).*

3. Ülevaade kõne mõistmisest, passiivse ja aktiivse sõnavara kirjeldus

Kõne puhul kirjeldada sõnavara, lauset ja grammatiliste vormide kasutamist.

* *Kui ma midagi väga soovin, siis ütlen: „Palun anna...“ Oma arvamust kellegi või mingi tegevuse kohta väljendan sõnadega „kullake“ (oled mulle kallis) ja „piaka“ (ma ei arva sinust hetkel eriti hästi).*

* *Sõnad, mida kasutan suhtlemiseks:*

Auto – auto

Ipi – lift

Kaka – WC

Emme – emme

Emmi – tolmuimeja

Auf – arvuti

Uhh-uhh – kuum/tuline

liam –piim

Oga – nuga

Nimi – nimi

Abba – Abba (konkreetse lapse passis on kirjas 35 sõna või tähendust kandvat häälikukombinatsiooni).

4. Lapse poolt aktiivselt kasutatava kommunikatsioonivahendi kirjeldus

Esemeline kommunikatsioon (mis ese ja mida tähendab),

fotod,

pildid,

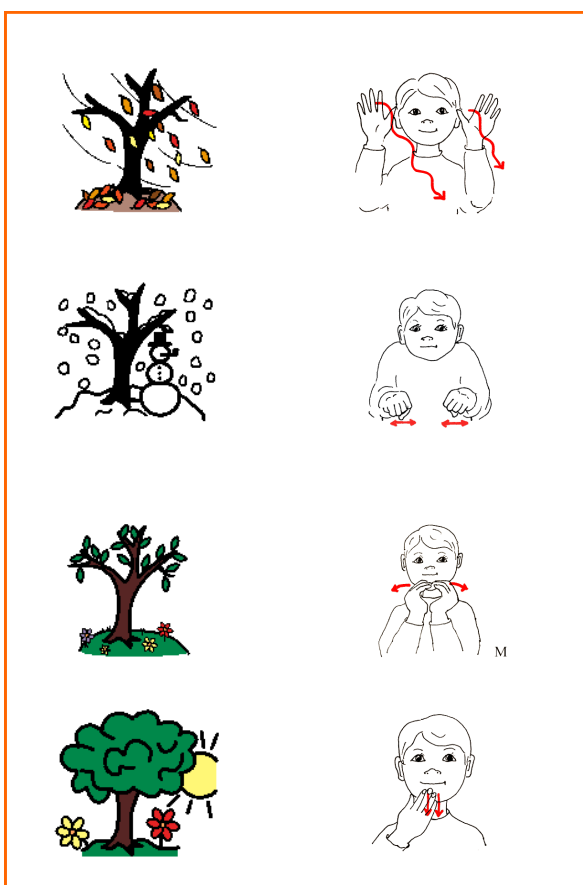
PIC- ja PCS-sümbolid,

lihtsustatud viiped.

Kõik mainitu peab olema k-passis konkreetselt ja pildiliselt. Kindlasti peab olema lisatud selgitus, kuidas laps konkreetset märki mõistab ja kasutab.

Näited

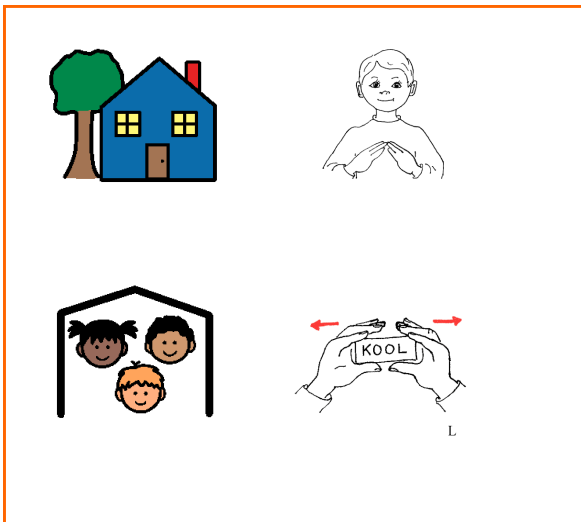
AASTAAJAD

TEGEVUSED KOOLIS

KODU JA KOOL

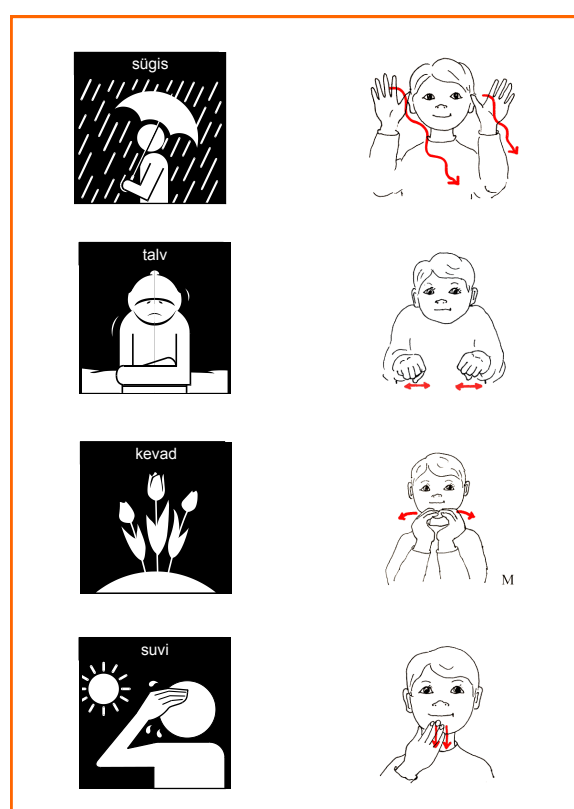
KODU JA KOOL

TEGEVUSED KOOLIS

AASTAAJAD

Seda osa peab pidevalt täiendama, sest lapsel võib tulla aktiivsesse kasutusse uusi märke. Vaja on kirjeldada, kuidas laps reageerib eelpoolmainitud sõnadele, lausetele, korraldustele.

* Naeratan ja ütlen: „Da,“ kui olen sinuga nõus. Raputan pead ja häälitzen, kui ei ole sinuga nõus. Mulle meeldib sõnu matkida.

* Mulle meeldib lisaks suulisele juhendamisele ka füüsiline juhendamine. Igal hommikul pane mulle seinale PIC/PCS-piltidest päevaplaan, siis tean, mis tegevused mind ees ootavad. Iga tegevuse alguses ütle mulle: „Juku, vaata, mis tegevus algab!“ Tegevuse alguses võtan oma päevaplaanist PIC/PCS-pildi. Viipe näitamisel ole mulle abiks. Palun tegutse koos minuga.

5. Lapse meeleolu väljendumisviiside kirjeldus ja soovitud reageeringud

- * Kui mul on hea tuju, siis naeran, häälightsen ja löön kätega plaksu. Kui olen pahur, siis väljendan seda erinevate ilmete ja häälightsuste kaudu.*
- * Kui mul on hea tuju, siis naeratan, kallistan, musitan ja soovin väga suhelda.*
- * Kui olen väsinud, pahas tujus, võõras keskkonnas või soovin rohkem tähelepanu, siis ma loobin esemeid, löön käte ja jalgadega mööblit ja ka inimesi (eriti võõraid).*
- * Mulle sobib kui paned mind toolile istuma ja selgitad olukorda. Lahkuda võid alles siis kui annad selleks loa (kõrval on vastav PCS-pilt ja foto lapsest endast mornilt toolil istumas).*
- * Vahel oskan olla väga tujukas (ma ei ole saanud piisavalt tähelepanu, antud tegevus mulle hetkel ei sobi). Kui märkad, et mulle hakkab jonn ligi tikkuma, siis näita mulle trepi piktogrammi ja jalutame koos treppidel mõned ringid. Kui see ei vii minu jonnituju ära, siis dušivesi aitab mul kindlalt rahuneda.*
- * Hea tuju korral on mul suu kõrvuni (kõrval on ka lapsest selline pilt) ja suhtlen meeleldi kõigiga.*
- * Paha tuju puhul ajan huuled torru ja võin lüüa ka jalaga. Selgita mulle, miks jalaga lüüa ei tohi. Kui ma aru ei taha saada, eralda mind sirmiga – las ma mõtlen järele oma käitumise üle ja hiljem räägin selle inimesega, kellega konflikt oli.*

6. Teave söömise kohta

Millist abi vajab söömisel, milliseid abivahendeid kasutab, milline peab olema toidu konsistents, milliseid toiduaineid ei tohi süüa jne.

- * Söön ise. Mul on oma kindel dieet. Palun ära paku mulle kommi ja muud toitu. Küsi minu õpetaja/kasvatajate käest, mida ma võin süüa.*
- * Söömisega saan hakkama peaaegu iseseisvalt. Aita toitu lusikale võtta. Pärast sööki ulata mulle mahlatass ja jälgi, et ma jooksin aeglaselt.*
- * Vajan täielikult sinu abi. Kui toit on purustatud, siis neelan iseseisvalt. Ole minuga kannatlik – söön vähemalt 30 minutit.*
- * Olen allergiline piimatoodete, konservtoodete (ka vorst, juust) suhtes. Hommikul söön kaasas olevat toitu. Lõuna ajal söön koolitoitu. Peenesta toit saumikseriga. Söömisel vajan täielikult sinu abi.*
- * Lauakatte viin lauale ise, mõnikord vajan meeldetuletamist. Pudru ja supi tõstan taldrikusse ise. Palun pane mulle põll ette. Piimakruus ja võisai anna siis, kui puder on otsas. Moosi ära mulle pudru peale pane.*

7. Teave riietumise kohta

Millist abi vajab riietumisel, mis sõnavara kasutatakse täiskasvanute poolt.

- * Riietumisel vajan osaliselt sinu abi. Pluusi ja jope selga panemisel palu, et ma tõstaksin käed ja aitaksin sind selliselt. Õues kinnita ratastooli rihm, nii on turvalisem.*
- * Riietumisel vajan täielikult sinu abi. Palun kontrolli, et seljal ei jääks riided kortsu, siis on mul valus. Aitäh!*
- * Riietumine ei ole minu jaoks raske. Mulle meeldib seda teha koos. Vajan meeldetuletamist ja sinu abi riiete korrastamisel.*

8. Teave WC-toimingute kohta

Kas ja kuidas annab märku, millega saab ise hakkama, millist abi vajab, kuidas abistada.

** Vajan täielikult sinu abi. Vaheta mähet kaks korda päevas.*

** Pärast hommiku- ja lõunasööki lähen iseseisvalt WC-sse. Oma soovi väljendan vastava viipega ja ütlen lisaks: „Aa“. Palun ole tähelepanelik ja märka minu soovi.*

** Vajan täielikult sinu abi. Käin WC-s üks kord päevas, pärast lõunasööki. Kasutan potitooli. Kinnita rihmad ja jäta mind umbes viieks minutiks istuma. Eelistan privaatsust, ära jää passima. Tule hiljem küsima, kas olen valmis. Pesen sinu abiga käed.*

** WC-sse lähen ise. Vaata ainult, et keegi ees ei oleks. Võib õnnetus juhtuda – istun talle sülle ja pissin. Käed pesen ise.*

9. Tegevuse juurde kuuluvad ja lapse poolt mõistetavad/kasutatavad märgid

Mis lapsele meeldib.

Siin võiks olla loetelu tegevustest, mida nimetatakse koos vastava sümboliga või kirjeldatakse.

*Mulle meeldib: tunnetustuba,
maalimine,
õues käia,
raamatuid vaadata,
muusikat kuulata,
sinuga suhelda,
sünnipäeva tähistada,
peol osaleda.*

** Vaatan meelsasti autoajakirju. Mulle meeldib jälgida, kuidas sa nõusid pesed.*

** Meeldib harjaga pörandat pühkida.*

** Mulle meeldib tegutseda koos sinuga.*

Mis lapsele ei meeldi.

Need on väga vajalikud märkused, mis välistavad vigu lapse kohtlemisel ja ennetavad lapse mittesoovitavaid reaktsioone.

** Mulle ei meeldi, kui asju minu jaoks vales järjekorras tehakse.*

** Mulle ei meeldi, kui mind töötamise ajal segatakse.*

** Mulle ei meeldi kaua ühes asendis püsida.*

** Mulle ei meeldi võõraste inimeste puudutused.*

** Mulle ei meeldi tugevat müra tekitavad masinad.*

** Mulle ei meeldi kiikumine.*

* *Mind hirmutab:*

kõrgus,

kostüümipeod,

võõras olukord.

* *Kui ma soovin tegevuse lõppu, siis ma viiplen: „läbi“ ja ütlen: „vsjo“.*

* *Ma kardan kaotada tasakaalu.*

* *Palun ära ütle mulle: „Ei“ ja „Ära“ – ma muutun kurvaks ja pahuraks.*

10. Muu oluline lisateave

* *Mõnikord ma ei reageeri oma nimele, olen eemalolev või ma hingan raskelt; siis pane mind külje peale pikali, võta minu kapist inhalaator, lase mulle rohtu kurku 1-minutilise vahega 2 korda.*

* *Mõnikord võib juhtuda, et olen väga väsinud ja mu silmad lähevad pahupidi. Ära ehmata, vaid anna mulle suhkruvett ja pane mind voodisse puhkama. See läheb ise üle!*

Kommunikatsioonipassi komplekteerimine

Kommunikatsioonipassi kaanteks sobivad A5 suurusega kõvad kaaned, mille vahele võib kōita kiletaskus lehti. Nii on võimalik vajadusel muuta teemade paigutust ja lisada lihtsalt uusi lehti.

Loomulikult võib valida ka mingis muus suuruses kaaned ja soovi korral ka kõik lehed kiletada, kuid siis tuleb muutuste tegemisel kogu leht asendada.

Kommunikatsioonipassi kasutamine

Kommunikatsioonipass on väga vajalik, kui lapsed käivad suvelaagrites, koolivaheajal päevahoius, intervallhoiuteenusel jne.

Lisa: Kahe kommunikatsioonipassi näidised

1. Hea ja aktiivse suhtleja kommunikatsioonipass

Selle kommunikatsioonipassi omanik on neljandas klassis õppiv poiss. Laps kasutab ratastooli, kuid ei ole võimeline seda ise veeretama. Kätes on palju tahtmatuid liigutusi, seetõttu peab teine vestleja viipliesel varuma kannatust ja olema tähelepanelik – viipe sooritamine võtab aega ega ole täpselt sarnane pildil kujutatuga. Poiss on väga aktiivne suhtleja, võib ise pöörduda võõraste inimeste poole.

Tervitades sirutan käe, noogutan ja teen "tere" meenutava häälituse.

Ole kannatlik ja oota ära kuni saan ise käe sirutamisega hakkama.

Hea tuju korral kilkan ja naeran palju.

Kui mul on paha olla või miski teeb muret võin hakata nutma.

Mulle meeldib olla kaasatud kõikidesse tegevustesse.

Näitan peaga või käega mulle meeldiva tegevuse suunas.

Ole siis tähelepanelik!

Küsi minult **EI/JAH** vastusega küsimusi.

- "Ei" (pea raputus)
- "Jah" (pea noogutus)

Päevaplaanis on mul **PCS** pildid.

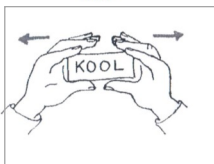
Pane päevaplaan koos minuga – siis saan kaasa rääkida lihtsustatud viibetes.

Mulle meeldib väga suhelda.

Vajan palju tähelepanu.

Mulle meeldib kõiki ruumi sisenevaid/mööduvaid inimesi tervitada.

Kool

Õpilane

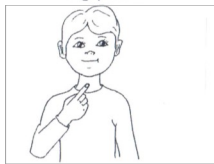
Õppima

Küünal/homnikuering

Logopeed

Võimlema

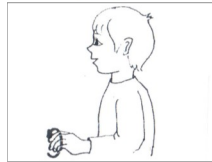
Küpsetama

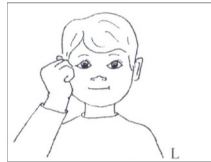
Kodu

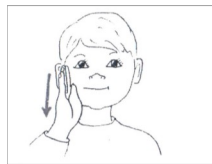
Raadio

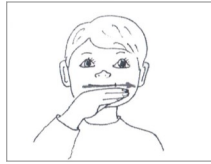
Telefon

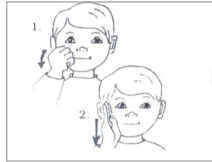
Ema

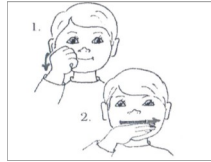
Isa

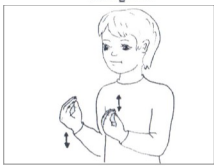
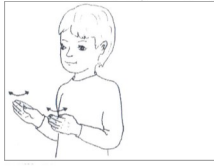

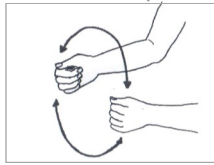
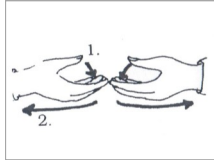

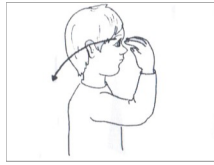
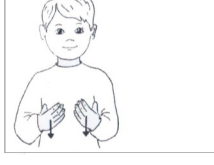

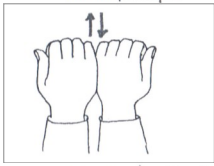
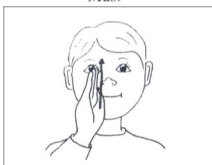
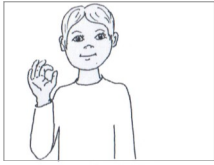
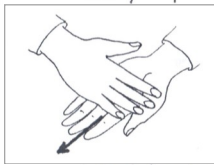

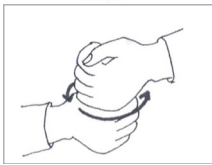
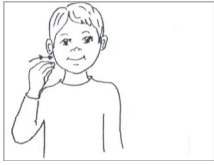

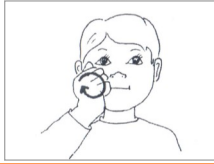
Vanaema

Vanaisa

Mängima 	Muusika /keelpimulussõna 	Külm 	Vihm
Auto /buss 	Läbi 	Lumi sulab 	Pilv
Eile 	Täna 	Lill 	
HALB HÄSTI 	Homme 		

Sinine/esmaspäev 	Kollane/teisipäev 	Must 	Oranž
Valge/kolmapäev 	Roheline/heljapäev 	Pruun 	Hall
Punane/reede 	Lilla 	Roosa 	

HÄSTI

MULLE MEELDIB

ÕPPIVA/ÕPETAJA

☺ **Õppimine**

☺ **Maalimine**

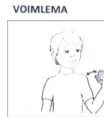
☺ **Muusika**

☺ **Klappidega muusika kuulamine**

☺ **Võimlemine**

☺ **Palli mängida**

☺ **Tantsimine**

☺ **Suhtlemine**

☺ **Õues käimine**

☺ **Aknast välja vaatamine**

☺ **Arvutimängud**

☺ **Lauamängud**

☺ **Poes käimine**

☺ **Pidu/Sünnipäevad**

MÄNGIMA

HALB

EI MEELDI

☹ **Igavus**

SÖÖMA

SÖÖMINE

JOOMA

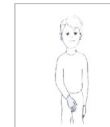
- Vajan täielikult sinu abi.
- Söön 2x päevas koolitoitu.
- Toit tee minu jaoks peenemateks tükkideks, et mul oleks kergem närida.
- Osutan käega, kui tahan juua.
- Joomiseks kasutan nokaga tassi.
- Mul on hea isu, soon kõike, aga kui toit ei maitse või enam ei

taha siis raputan pead/keeran pea ära.

WC

PISSIMA

- Vajan täielikult sinu abi.
- Käin wc 1 kord, peale lõunasööki (küsin kui tahan minna muul ajal.)
- Kasutan potitooli. Kinnita potitooli rihmad ja jäta mind umbes viieks minutiks istuma, küsi kas olen valmis.
- Peale wc kasutamist pesen käed (sinu abiga).

RIIETUMINE

- Vajan täielikult sinu abi, aga püüan kaasa aidata.
- Lahtiriietumisel, tee jalanõude paelad /krõpsud lahti, sest tahavad ise jalast ära võtta.
- Pane alati minu ees olev pulk kinni.

MÜTS

PÜKSID

2. Tagasihoidliku suhtlemisoskusega lapse kommunikatsioonipass

Selle passi omanik on liitpuudega laps, kelle aktiivne kommunikatsioon on väga piiratud, kuid kelle sõnumid ümbritsevatele on talle eluliselt tähtsad.

Kui sa minuga
räägid, siis vaata
mulle silma

Reageerin
valgusele, muusikale
ja tugevatele helidele
lügutades oma silmi
ja pöörates pead.

WC 1-2 korda

Olcks tore kui vahetaksid

minu mähkmeid nii: Tästa

mind tualetis vastavale lauale

siis on meil mugavam.

Aitäh

Vahel võib

juhtuda nii, et tunnen
end halvasti, kui näed, et
minu silmad hakkavad väga
kiiresti lükuma või ma värisen
siis tea, et mul võib olla kramp.
Tule mu juurde, paita mind ning
pigista parema käe, väikese sõrme
küüne alust seni kuni ruggerin
käe ära tõmbamisega.

Tugevama krampi
pühul-kutsu abi